

СУЧАСНІ ПОШУКИ МЕТОДІВ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Стаття присвячена проблемі викладання української мови іноземцям. У праці йдеться про сучасні пошуки методів і технологій навчання української мови як іноземної, аналізуються методи, які використовуються у навчальному процесі вищої школи.

Ключові слова: українська мова, методи викладання, іноземні студенти.

Статья посвящена проблеме преподавания украинского языка для иностранцев. В работе речь идет о поисках методов и технологий преподавания украинского языка как иностранного, анализируются методы, которые используются в учебном процессе высшей школы.

Ключевые слова: украинский язык, метод преподавания, студенты-иностранцы.

The article deals with the study of teaching Ukrainian language for foreign students. This paper is devoted to the search of teaching methods. The work focuses on analyzing of teaching methods, which are used in the process of teaching Ukrainian for foreign students.

Key words: Ukrainian language, teaching method, foreign students.

Сучасне українське мовознавство стрімко й плідно розвивається, намагаючись надолужити втрачене за минулі часи, коли через причини соціально-політичного характеру не приділялося належної уваги вивченню української мови як національної мови певного етносу й державної мови країни. У царині української лінгвістики на особливу увагу заслуговує питання викладання української мови в іноземній аудиторії, пошук і розвиток методів і технологій навчання української мови як іноземної.

Актуальність пропонованої статті зумовлена, по-перше, відсутністю теоретико-методологічних розробок у галузі викладання української як іноземної, по-друге, браком підручників та посібників для різних рівнів володіння мовою і різних аспектів вивчення української мови іноземними студентами, по-третє, попитом з боку іноземців на вивчення української мови. Про останнє, зокрема, свідчить той факт, що у вищій школі з кожним роком збільшується кількість студентів, які прагнуть вивчати і знати українську мову, що у свою чергу пояснюється державним статусом української мови, розвитком політичних та економічних міжнародних відносин України з іншими країнами світу. Хоча, як не прикро, але слід зазначити, що іноземці, не орієнтовані на майбутню роботу у дипломатичній сфері, здебільшого обирають для вивчення російську мову, посилаючись на її поширеність серед українського населення та на використання її як мови спілкування на всьому пострадянському просторі.

Основною **метою** пропонованої статті є постановка проблеми сучасних пошуків викладання української мови як іноземної. Для досягнення визначеної мети передбачалося розв'язання таких **завдань**: охарактеризувати сучасну ситуацію у викладанні української

мови як іноземної, проаналізувати специфіку основних існуючих у сучасній науковій парадигмі методів навчання іноземної мови, з'ясувати раціональне зерно кожного з них та оцінити можливість застосування для навчання іноземців у вищій школі, осмислити потенціал становлення методики викладання української мови як іноземної. **Матеріалом** дослідження є основні науково-методичні розробки у галузі викладання мови як іноземної. **Об'єктом** дослідження обрано методи викладання мови як іноземної. **Предметом** аналізу є потенціал кожного з методів і доцільність використання у вищій школі для викладання української мови як іноземної.

Метод навчання є одним з найдавніших дидактичних і методичних понять, оскільки він є основним компонентом системи навчання і саме від вибору того чи іншого методу залежить ефективність навчального процесу. Варто зазначити, що у дидактичній літературі під «методом навчання» розуміється спосіб взаємозв'язку між викладачем і студентом, що має на меті розв'язання задач освіти, виховання і розвитку учнів. В дидактичних працях минулого століття були описані три групи методів навчання: 1) методи організації і втілення навчально-пізнавальної діяльності: сприйняття та організація засвоєння інформації – вербальні (пояснення, лекція), наочні (показ і демонстрація), практичні (тренування і практика); певний характер розумового процесу – індуктивні та дедуктивні, репродуктивні та проблемно-пошукові методи; 2) методи стимуляції та мотивації навчально-пізнавальної діяльності – пізнавальні та рольові ігри, дискусії; 3) методи контролю та самоконтролю ефективності навчально-пізнавальної діяльності – опитування, контрольна робота [Капитонова, Московкин, Щукин 2008, 5-6]. Однак у методиці навчання іноземної мови склалися інше розуміння методу навчання, який пов'язується не із фрагментом заняття, а з цілісним процесом. Отже, під методом навчання іноземної мови розуміють систему поглядів, як потрібно навчати, щоб забезпечити досягнення мети навчання. Тому метод визначається як сукупність принципів навчання, які реалізуються у вигляді специфічних методичних прийомів [Капитонова, Московкин, Щукин 2008, 7].

Методика викладання української мови як іноземної є зовсім молодою і знаходиться у пошуку. Нагальною проблемою сьогодення є забезпечення навчальними матеріалами студентів та бажаючих вивчати українську мову як іноземну. Викладачі української мови як іноземної, як правило, користуються надбанням російської та зарубіжної шкіл з лінгводидактики, методичними розробками у викладанні англійської, німецької, французької та інших європейських мов для українських та російських студентів. Науково-методичні розробки ведуться паралельно з навчальним процесом, матеріали відразу проходять апробацію, корегуються, доповнюються і виправляються. Вже можна говорити про те, що ця лакуна в останнє десятиліття поступово заповнюється підручниками та навчальними посібниками з практичного курсу української мови як іноземної, насамперед, це початковий та базовий курси [Вінницька, Голов'яшина, Плющ 2001; Макарова, Паламар, Присяжнюк 2001-2002; Вінницька, Плющ 2003; Головка, Паламар 2002; Зайченко, Воробйова 2004; Ніколаєва, Невоїт та ін. 2002], розробки для викладання різних аспектів української мови в іноземній аудиторії для майбутніх філологів та перекладачів – морфології, стилістики, наукового мовлення, лінгвокраїнознавства [Шевченко 2008; Самусенко, Клімкіна 2009; Дем'янюк 2009; Бондарєва 2010] тощо. І робота в цьому напрямку продовжується.

Теоретико-лінгвістичним підгрунтам пошуку і розробки ефективної методики викладання української мови для іноземців можуть стати існуючі методи-концепції, що у лінгвістиці отримали статус напрямків у навчанні іноземної мови, серед яких найвагомішими є: перекладні методи (серед них виділяють граматико-перекладний, текстуально-перекладний, свідомо-зіставний та методикою національно-мовного орієнтування), прямі, або безперекладні, методи (власне прямий метод, аудіовізуальний, аудіолінгвальний), інтенсивні методи (сугестопедичний, метод активізації можливостей особистості чи колективу, психотерапевтичні методи) та комбіновані методи (зокрема свідомо-практичний та комунікативний методи). Певні надбання кожного варто правильно і адекватно використовувати.

У навчальному процесі вищої школи за основу обрано прямий метод, який традиційно ще з моменту виникнення у другій половині дев'ятнадцятого століття визначається як такий, що моделює умови природного способу оволодіння мовою у процесі спілкування з носіями мови, створюючи пряму відповідність між лексичними одиницями, граматичними формами і поняттями без допомоги рідної мови студентів. Іноземна мова, насамперед усне мовлення, засвоюється у природному мовному середовищі шляхом копіювання зразків, повторення почутого, відтворення мовного матеріалу за аналогією. Українське мовне середовище, різнонаціональні групи студентів, а отже часто неможливість використання мови-посередника, професіоналізм викладачів – все це дає змогу якнайактивніше використовувати здобутки прямого методу у навчанні іноземних студентів української мови, особливо на підготовчих факультетах. Фахівці у цій галузі української лінгвістики беруть на озброєння головні тези прямих методів: орієнтація на оволодіння усним мовленням, відтворення мовного середовища, постійна усно-мовленнева практика, вилучення рідної мови чи мови-посередника з процесу викладання (хоча на початковому етапі допустимо її використання), семантизація лексики за допомогою наочності, тлумачень, синонімів, антонімів, гіпонімів та гіперонімів, наведення низки спільнокореневих слів, з'ясування морфемного складу слова, використання мовленневих зразків та моделей, які розширюються у процесі вивчення мови. Все це має на меті вироблення мовної здогадки та інтуїції, коли студент не намагається перекласти з рідної мови на мову, що вивчає (часто вдаючись до буквального, дослівного перекладу, а отже не завжди вірного), а свідомо відтворює вивчений матеріал, корегуючи його залежно від цілей, умов мовленневої ситуації, позиції співрозмовника тощо. Прямі методи велику увагу приділяють вимові, беручи за основу оволодіння усним мовленням, що полягає у навчанні сукупно аудіюванню, говорінню, читанню і менше письму на комунікативному матеріалі, який відповідає типовим ситуаціям спілкування. Граматика подається без перекладу рідною мовою, індуктивно у мовленневих зразках, систематизується і виводиться на теоретичний рівень. Робота з граматикою проводиться за моделями, які поступово розширюються, поєднуються, трансформуються і затреновуються.

Модифікаціями прямого методу вважаються аудіолінгвальний та аудіовізуальний методи. Аудіолінгвальний метод пропонує навчання усному мовленню, в основі якого багаторазове прослуховування і повторення мовленневих зразків. Використання аудіоматеріалів є необхідною складовою процесу вивчення української мови як за межами української держави, так і на її території, оскільки дає змогу студентам з певним рівнем володіння мовою ознайомитися з різними за тематикою та комунікативною спрямованістю мовленневими ситуаціями, відтворити їх на уроці, а зрештою і у спілкуванні з носіями української мови. Звісно, навчання у мовному середовищі носіїв мови передбачає занурення у мовленневу стихію, але щодо

української мови, то не варто заплонувати очі на той факт, що це можливо якнайповніше лише на західних територіях нашої держави, частково у центральних і навряд чи можливе на сході України. З іншого боку, необхідно враховувати й особливості менталітету і соціальної поведінки іноземних студентів, які навчаються на теренах нашої держави: якщо європейці, американці, турки, іранці швидко включаються у комунікативний акт з українцями, то представники сходу, зокрема китайці, схильні спілкуватися лише між собою, іноді, по декілька років живучи в Україні, говорять українською лише на заняттях. Зважаючи на наведені лінгвістичні та екстралінгвістичні фактори, важливо використовувати набутки цього методу, а отже слід розробляти аудіокурси з української для іноземних студентів, залучаючи дикторів, акторів та артистів кіно до цього процесу, використовуючи також автентичні матеріали.

Якщо в аудіолінгвальному методі основним каналом сприйняття є слуховий, то вже аудіовізуальний додає до нього ще й зоровий, інтенсивно використовуючи обидва. В ідеалі це мали б бути навчальні фільми країнознавчої, суспільно-політичної та іншої тематики. Однак це також справа майбутнього, а сьогоднішнім іноземцям можна запропонувати телевізійні новини на українських каналах, україномовні передачі, українські фільми та фільми з українськими субтитрами або дубляжем.

Перекладні методи, що формувалися протягом багатьох століть з античності до двадцятого століття, ґрунтуються на використанні перекладу як головного прийому навчання при введенні матеріалу, його систематизації, закріпленні та контролю засвоєння. Перекладний метод у чистому вигляді базується на граматичному принципі та пропонує вивчення граматичних явищ, аналіз і свідоме конструювання одиниць мови, формування навичок писемного і усного мовлення на основі текстових зразків. Зосередженість на граматичній темі, постійний переклад рідною мовою – все це має цінність для підготовки перекладачів, але не сприяє інтенсивному розвитку навичок усного мовлення і не дає змоги вільної комунікації в нерідному середовищі.

Серед різноманітних досліджень методів навчання іноземної мови привертає увагу проблема пошуку універсального, тобто оптимального у різних умовах, методу для вивчення нерідної мови. У наукових колах ця ідея піддається сумніву, оскільки ефективність навчання визначається певними факторами, зокрема, конкретними цілями, умовами соціального та психологічного характеру. Хоча варто зазначити, що у сучасній науковій парадигмі з'являється тенденція до зближення чи комбінації методів, що є результатом пошуку методів, які найкраще відповідають певним цілям і умовам навчання. Особливо цьому процесу сприяють надбання лінгвістики, психології, педагогіки, розвиток технологій навчання, комп'ютеризація навчального процесу. Важливим є формування країнознавчої та лінгвокультурологічної компетенції студентів-іноземців, що полягає у зануренні у соціокультурний простір носіїв мови, вивченні будь-якої іноземної мови передусім як національно-культурного джерела іншого етносу [Самусенко, Клімкіна 2009].

Підводячи підсумок, доцільно ще раз зазначити, що сучасний розвиток суспільства вимагає якнайглибшого оволодіння іноземною мовою, насамперед, усним мовленням, що тісно пов'язано з розвитком мовної та мовленнєвої компетенції, оволодінням соціокультурною ситуацією, культурно-країнознавчими знаннями, а отже розвитком комунікативного та лінгвокраїнознавчого підходів у викладанні, намаганням підвищити не лише рівень володіння іноземною мовою, але й досягти високого рівня освіти, рівня

філософсько-світової, загальнолюдської компетенції студентів. Все викладене вище вимагає від фахівців у галузі викладання української мови як іноземної подальших теоретично-методологічних розробок та роботи над новими підручниками і посібниками для студентів-іноземців, зокрема для майбутніх філологів та перекладачів.

1. *Бондарєва Наталія Олександрівна* Стилістика української мови: навчальний посібник. – К.: Четверта хвиля, 2010. – 248с.; 2. *Винницька Валерія Михайлівна*, Голов'яшина Людмила Степанівна, Плющ Надія Прокопівна Українська мова для студентів-іноземців (початковий курс): Підручник. – К.: КНУ імені Тараса Шевченка, 2001 – 344с.; 3. *Винницька Валерія Михайлівна*, *Плющ Надія Прокопівна* Українська мова. Практичний курс граматики для студентів-іноземців: Підручник. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2003. – 272с.; 4. *Головка Валентина*, Паламар Лариса Максимівна Українська мова (Розмовний практикум). Advanced Ukrainian Conversation: Посібник для іноземців. – К.: Бібліотека українця, 2002. – 170с.; 5. *Дем'янюк Анжела Анатоліївна* Розвиток навичок как іноземних студентів-філологів): навчальний посібник. – К: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2009. – 120с.; 6. *Зайченко Неоніла Федорівна*, *Воробйова Сусанна Артемівна* Практичний курс української мови для іноземців: усне мовлення. – К: Знання України, 2004. – 324с.; 7. *Макарова Галина Ісаївна*, Паламар Лариса Максимівна, *Присяжнюк Наталія Костівна* Розмовляймо українською (Let's speak ukrainian): навчальний посібник. – У 3-х частинах. – К.: Бібліотека українця. – Кн. 1. – 2001. – 112с., Кн. 2. – 2002. – 182с., Кн. 3. – 2002. – 162с.; 8. *Ніколаєва Наталія Сергіївна*, *Невоїт Валентина Іванівна*, *Любчевська-Сокур Вікторія Олександрівна*, *Ситник Оксана Олегівна*, *Черехапа Лілія Леонтіївна* Українська мова для іноземців: Збірник вправ. – К.: 2002. – 174с.; 9. *Капотонова Тамара Івановна*, *Московкин Леонид Викторович*, *Щукин Анатолий Николаевич* Методы и технологии обучения русскому языку как иностранному / Под ред. А.Н.Щукина. – М.: Рус. яз. Курсы, 2008. – 312с.; 10. *Самусенко Оксана Миколаївна*, *Клімкіна Ольга Ігорівна* Лінгвокраїнознавство: Україна: навчальний посібник. – К: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2009. – 256с.; 11. *Шевченко Мирослава Вікторівна* Сучасна українська мова. Морфологія: навчальний посібник. – К: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. – 128с.

Сандига Л.О., викл.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ МЕТАФОРИ НА ПОЗНАЧЕННЯ СМЕРТІ В
ЕВФЕМІЗМАХ У ЖУРНАЛІСТИЦІ, КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЯХ
ТА КУЛІНАРІЇ (на матеріалі англійської мови)**

Стаття присвячена дослідженню концептуальних метафор, які являються одним з інструментів пізнання в когнітивній лінгвістиці. В рамках семантичного поля "Death"